

неоміфологічної прози в основному тексті.

Використана література:

1. Арнольд И.В. Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста // Иностранные языки в школе. – 1978. – № 4. – С. 23-31.
2. Выготский Л. С. Психология искусства. – 3-е изд. – М.: Искусство, 1986. – 572 с.
3. Грицок Л. Ф. До питання про лінгвістичний статус заголовка // Мовознавство. – 1989. – № 5. – С. 55-58.
4. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя). Дис. ... докт. філол. наук/ 10.02.05. – К.: КНЛУ, 2003. – 502 с.
5. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
6. Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура. – М.: Политиздат, 1991. – 525 с.
7. Petit Robert. – P.: Dictionnaires Le Robert, 2002. – 2865 p.
8. Tournier M. Le Roi des Aulnes. – P.: Gallimard, 1996.

Казимирова Ю.А.
Київський національний
лінгвістичний університет

**КОНЦЕПТИ ORDNUNG TA GENAUIGKEIT/PUENKTLICHKHEIT
ЯК СКЛАДОВІ БАЗОВОГО КОНЦЕПТУ “РАЦІОНАЛЬНІСТЬ”
В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ**

Метою статті є обґрунтування концептів *Ordnung* “порядок” та *Genauigkeit/Puenktlichkeit* “точність/пунктуальність” як складових базового концепту “раціональність” у сучасній німецькій мові, які традиційно сприймаються мовною спільнотою основними цінностями та духовними надбаннями німецької культури.

Поняття* *Ordnung* “порядок”, *Genauigkeit* “точність”, *Puenktlichkeit* “пунктуальність” є складовими базового концепту “раціональність”, адже їх об’єднує домінанта розуму [*ratio* = *Vernunft, Berechnung, schlussfolgernder, logischer Verstand*], раціональності, доцільності. Слідом за Ю. С. Степановим, В. І. Карасиком ми вважаємо “раціональність” константою або домінантою, або ж “ключовим” концептом (А. Вежбицька) німецької культури [5; 3; 1].

Характерними рисами німецької ментальності є, на думку багатьох дослідників (В. І. Карасик, А. Вежбицька, В. А. Маслова), точність, пунктуальність та любов до порядку й чистоти, вербалізацію чого засвідчує крилатий вираз-сентенція “*Ordnung muss sein*”. Під поняттям *Ordnung* “порядок” носії німецької мови розуміють точність, пунктуальність, уміння рахувати (гроші), повагу до наказів, раціональність, досконалість, цілеспрямованість (точніше – усвідомлення мети: *zielbewusst*). Зазначимо, що стереотипи німецького менталітету можна пояснити властивостями протистантської етики, згідно з якою кожна людина індивідуально відповідає за свої дії перед Богом [16, 87].

У зв’язку з вище зазначеним цікавим та влучним видається висловлювання В. І. Карасика [3, 171], яке належить І. Г. Еренбургу: “В Германии вы должны вести себя, как все, но думать имеете право все, что угодно; во Франции можно вести себя, как угодно, но думать нужно, как все”. Однаковістю поведінки стимулюється необхідність дотримання порядку. Поняття *Ordnung* “порядок” у носіїв німецької мови багатогранне і вміщує такі

* Поняття – одна з логічних форм мислення, найвищий рівень узагальнення, який притаманний словесно-логічному мисленню [14, 252].

лексико-семантичні варіанти:

1. “Власне порядок”, тобто такий стан, коли будь-які речі перебувають у належних їм місцях, або ж процес приведення будь-яких речей в акуратний, упорядкований стан. Тут “порядок” *Ordnung* протиставляється терміну “безпорядок” *Unordnung*: *hier herrscht Ordnung; eine musterhafte, grosse, peinliche, pedantische, strenge, genaue Ordnung; Ordnung halten, machen, schaffen; er ist an Ordnung gewohnt; j-n zur Ordnung rufen (weisen, verweisen); Heilige Ordnung, segensreiche Himmelstochter (F. Schiller, “Das Lied von der Glocke“)* Святої порядок – благословенний сын небес; *Ordnung ist das halbe Leben. Порядок – основа жизни. Ordnung, Ordnung liebe sie, sie erspart dir Zeit und Mueh.*

Поняттю “чистота” німецький народ протягом усього культурно-історичного життя надавав великого значення. Так, дієслово *putzen* — “чистити, прибирати приміщення” російською мовою перекладається “*начищать*”, тобто “очищати” – доводити що-небудь до ідеальної чистоти. Російське дієслово “*убирать*” (бруд) унаслідок прибирання, а англійський вираз *to tidy up the room* означає “прибрати, акуратно розкласти все на свої місця”. Німецький композит — *Putzfrau* — буквально означає “полірувати що-небудь” (меблі, кімнату тощо). Російський вираз “*От грязи еще никто не умер*” не кожен представник німецької культури зможе зрозуміти, а в російській мові цей вираз сприймається як намагання пожартувати стосовно фізичної неохайності людини. Для російської етносвідомості “чистота душі” є більш важливою.

2. Порядок “бути справним, бути в робочому стані” стосовно предметів та “бути здоровим” стосовно фізичного стану людини:

etw. in Ordnung bringen; in Ordnung sein, kommen; alles im Lot, alles in Butter; er ist nicht ganz in Ordnung; aus seiner Ordnung kommen.

3. Стан, коли хтось чим-небудь задоволений або з чим-небудь погоджується:

etw. in Ordnung finden: findest du es in Ordnung, dass er so frech ist?; “Wir treffen uns im Schwimmbad“ – “(Ist/ geht) in Ordnung!“; salopp der ist in Ordnung (er gefaellt uns).

4. Послідовність як принцип, згідно з яким впорядковуються речі:

alphabetische, chronologische, systematische Reihenfolge; nach der Reihe; fortlaufende Nummern; die Reihenfolge einhalten/ nicht einhalten; aus der Reihe tanzen.

5. Суспільний устрій, система соціальних відношень:

Staaten mit unterschiedlicher gesellschaftlicher Ordnung; Regime; das alte Regime.

6. Устав, правила, моральні настанови, які регулюють спільне проживання, розпорядок:

ein Kind braucht seine Ordnung; haeusliche Ordnung; Tagesordnung; Schulordnung; kirchliche, sittliche, kosmische Ordnung; ich will Ihre haeusliche Ordnung nicht stoeren; jetzt hat er wieder seine Ordnung; die oeffentliche Ordnung gewaehrleisten.

7. Традиції, звичаї:

Ordnung = Wirtschaft = Zustaende :Kolonialzustaende; ist das aber eine Wirtschaft hier!

8. Дисципліна, виховання:

hier herrscht eine strenge Ordnung; bei diesem Lehrer ist die Ordnung in der Klasse gut; er achtet auf Ordnung und gute Mitarbeit; jmdn. zur Ordnung rufen (offiziell ermahnen).

9. Термінологічна класифікація в певній системі (порядок величин у математиці), ступінь, ранг:

ein nach Branchen geordnetes Adressenverzeichnis; eine medizinische Autoritaet erster Ordnung; Kurven, Abteilungen erster Ordnung; Strassen dritter Ordnung, er schliesst die Erben der zweiten Ordnung.

10. У біологічній науці – представники тваринного та рослинного світів:

die Ordnung der Raubtiere; Tiere und Pflanzen werden in Klassen und Ordnungen eingeteilt.

11. Поняття “порядок” синонімізується з поняттям “закон” (норма, розпорядження – у сфері юриспруденції):

die verfassungsmaessige Ordnung gewaehrleisten, gefaehrden; ordnungsgemaess nach Vorschrift

Відомо, що одним із життєвих принципів німецької етнічної спільноти є шанування правового порядку, його повага, коли закон має неухильний смисл. У етносвідомості німців не існує поняття “суттєвий” і “несуттєвий” закон [6], закон – є обов’язковим до виконання.

Зазначене вище “регулює” німецьку культуру, німецьке духовне буття, сприяє певній, необхідній динаміці німецької культури. Виникає таке враження, що в Німеччині не існує жодного фрагмента об’єктивної реальності, який би не підлягав правилам та обмеженням (застереженням), інакше кажучи, вони суворо регламентовані. Навіть на побутовому рівні (всі прибирання на вулиці, в квартирах тощо) регулюються [9, 68]. У представника іншої культури виникає враження, що в Німеччині закони та різні моральні настанови цінуються понад усе, навіть вище, ніж людина, для якої вони існують. Отже, вони сприймаються представниками іншої культури неадекватно. Поведінка німців, яка сприймається представниками російської чи української культури як “наушничание”, “подглядывание”, “донос” є абсолютно прийнятним нормативним явищем в німецькій культурі як дотримання порядку та дисципліни.

Концепт *Ordnung* “порядок” тісно корелює з концептом *Verbot* “заборона”. Представникам інших культур, які відвідують Німеччину, впадає в око велика кількість різних заборонних настанов. Так, М. Горський [7, 102] зауважує, що слово “заборонено” є першим словом, яке вивчає представник іншої культури, що відвідує цю країну. Пор., *verboten, streng verboten, polizeilich verboten* (заборонено, суворо заборонено).

А. Вежбицька, аналізуючи німецькі мовленнєві стратегії, які вербалізують ціннісні настанови німецької культури, звертає увагу на широке використання в об’явах поряд зі словом “*verboten*” виразу “*nicht gestattet*” (не дозволяється). На думку дослідниці, це засвідчує постійну потребу німців до “порядку” (*Ordnung*). “Скрізь повинен панувати порядок!” (“*Alles muss in Ordnung sein!*”) – найголовніший принцип у етнокультурному житті німців [1, 170].

Зауважимо, що поряд зі звичними та прямолінійними вимогами (*Durchgang verboten!; Der Zutritt durch nicht berechtigte Personen ist nicht gestattet!*) мають місце об’яви, стилізовані під соціолект молоді, які імплікують також прагнення до німецького порядку. Так, на стіні однієї з кабін для примірки одягу у магазині можна прочитати: “*Hey Leute! Es waere voll cool, wenn Ihr unsere Klamotten wieder “einigermassen“ ordentlich herausgebt. Das faenden wir echt geil!*” [4, 55].

Дотримання правил та різних моральних настанов пов’язано з прагненням німців уникнути всі непередбачені випадки розвитку подій, помилкові рішення, а отже, – звести до мінімуму чинник ризику. Будь-яка неясність та невідомість є неприйнятною для німця. Неочікувані, незаплановані ситуації викликають у представників німецької культури роздратування, а інколи – стресові ситуації.

А. Вежбицька, описуючи концепт *Angst* “жах”, вказує на антонімічний зв’язок цього поняття з поняттям *Ordnung* “порядок”, розуміючи *Sicherheit* “безпека, яка полягає у впевненості” та *Geborgenheit* “укриття”, тобто, перебування там, де можна почувати себе у безпеці та захисті [1, 106].

Отже, концепт *Ordnung* “порядок” є базовим концептом, який регулює національно-

культурне світобачення німецького етносу.

Достоменно відомо серйозне ставлення німців до точності стосовно оцінки явищ та предметів оточуючої їх дійсності, яка є частиною концепту *Ordnung* “порядок” і виражається в пунктуальності, суворому дотриманні норм закону, неприйнятті запізнення, а також скрупульозному відношенню до рахунків тощо. Німці ведуть ретельно свої доходи та витрати, раціонально рахують плюси та мінуси у тих випадках, в яких інші етноси діють інтуїтивно.

Genauigkeit = Puenktlichkeit = Praezision: es mit etw. (sehr) genau nehmen; der nimmt es mit jedem Pfennig genau; Messgenauigkeit; von hoher Praezision; genau aufs Haar; puenktlich um 19 Uhr; sich genau an die Vorschrift halten; genau kennen; peinlich genau auf etw. (A) achten; peinliche Genauigkeit, eine strenge Sorgfalt.

Німецька точність є ціннісною домінантою в рекламних текстах. Наприклад, у рекламі аудіо-та відеотехніки: *German precision in sound and vision.*

Наступним ключовим концептом є *Puenktlichkeit* “пунктуальність” німців, яка розглядається ними не лише як точність у часі (*puenktlich auf die Minute kommen; puenktlich um 20 Uhr; Puenktlichkeit ist die Hoeflichkeit der Koenige*), як охайність (*jmnd. zur Puenktlichkeit erziehen*), а й як гарантія надійності (*ein puenktlicher Angestellter*). Німецькому етносу, як відомо, притаманне намагання максимально гарантувати своє майбутнє, уникнути можливих негативних проблем, тому його представники сприймають пунктуальність та довгострокове планування як засіб протидії непередбаченості. З точки зору німців, невміння планувати свій час та свою діяльність межує з відсутністю професіоналізму, безвідповідальністю та некомпетентністю.

Домінуючою темпоральною тенденцією німецької культури вважається її монохронний характер. Виявом монохронності є атракція до планування, дотримання домовленостей, зосередженість на виконанні однієї справи в певний відрізок часу. Монохронному часу відповідає уявлення про нього як про лінійну систему, принципами якої є врахування чинника часу, концентрація уваги та особистісна обособленість (відокремленість).

Порушення у дотриманні пунктуальності, точності у часі пов’язані в німецькій лінгвокультурі з недостатньою відповідальністю партнера.

Німецький концепт *Puenktlichkeit* “пунктуальність” тісно корелює з концептами *Ordnung* “порядок”, *Disziplin* “дисципліна”, *Zeit* “час”, *Gewissenhaftigkeit* “добросовісність”, *Verantwortung* “відповідальність”, *Arbeit* “праця”.

Тісний взаємозв’язок концепту *Puenktlichkeit* “пунктуальність” із концептом *Arbeit* “праця” в німецькій культурі полягає в тому, що для німця важливо заповнити “данний” час важливими, корисними, потрібними справами, не витрачаючи його даремно, - це критикується етноспільнотою, оскільки це не раціонально.

Найважливішою характеристикою пунктуальності у німецькій лінгвокультурі є планування подій як внутрішня потреба певного соціуму. Порушення пунктуальності визначається такими смисловими полями:

- а) запізнення;
- б) прихід раніше, ніж заплановано;
- в) прихід без запрошення.

У мовній свідомості представників німецького етносу “*sich verspaeten*” (запізнитися) – означає: *zu spaet, spaeter als geplant, als vorgesehen eintreffen, spaeter als erwartet wird* (пізно; пізніше, ніж заплановано, ніж передбачено; пізніше, ніж вимагалось) [11].

У німецькій лінгвокультурі порушення часової точності сприймається більш

терпимо, ніж у російській. Так, у дослідженні Я. В. Зубкової [2, 424], відповідаючи на запитання “Скільки часу Ви могли б чекати на людину, з якою домовились про зустріч?”, 15% російських респондентів відповіли: не буду чекати, тому що не можна запізнюватись; 33% – чекали б 5-10 хвилин; 43% – 15-20 хвилин; 9% – більше півгодини. Німці не вибрали перший варіант відповіді, більшість – 48% чекали б більше півгодини; 5-10 хвилин чекали б 10%; 15-20 хвилин – 42%.

Зауважимо, що німецька пунктуальність та готовність чекати, на нашу думку, не є суперечливою, адже терпимість до запізнь є доказом зв'язку концепту *Puenktlichkeit* “пунктуальність” із концептом *Ordnung* “порядок”, а саме – з принципом раціонального планування життєвих ситуацій. Основу німецької пунктуальності складає впорядкований світ, а планування – наслідок впорядкованості, тобто тут спостерігаються причинно-наслідкові зв'язки. В німецькій лінгвокультурі постулюється думка про те, що людина не може запізнюватись із-за своєї неорганізованості, а якщо це вже трапилось, то на це є важливі причини.

Наявність у смисловому полі концепту *Puenktlichkeit* “пунктуальність” ознаки повинності (рос. должествования) дозволяє говорити про даний концепт, як про регулятор поведінки в німецькій культурі, який базується на сприйнятті часу і, відповідно, на відношенні до нього.

Таким чином, можна зазначити, що концепти *Ordnung* “порядок” та *Genauigkeit/Puenktlichkeit* “точність/ пунктуальність”, визнаючи пріоритет розуму, раціональності є складовими базового концепту “раціональність” у сучасній німецькій мові і сприймаються мовною спільнотою як основні цінності та духовні надбання німецької культури.

Використана література:

1. Вежибцкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / Пер. с англ. А. Д. Шмелева. – М.: Языки славянской культуры, 2001.
2. Зубкова Я.В. Концепт “пунктуальность” в русской и немецкой лингвокультурах. // Материалы I международной научной конференции (22-24 апреля 2004), Москва – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Державина, 2004. – Т. 1. – С. 421-425.
3. Карасик В.И. Культурные доминанты в языке. // Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002. – С. 166-205.
4. Куликова Л.В. Особенности русско-немецкой коммуникации. // Вестник ВГУ, Серия “Лингвистика и межкультурная коммуникация”, 2004. – № 2. – С. 52-60.
5. Степанов Ю.С. В трехмерном пространстве языка: Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства. – М., 1985.
6. Frenkin A. Die Deutschen aus russischer Sicht. Mitschka Verlag. Leinfelden-Echterdingen, 1995.
7. Gorski M. Gebrauchsanweisung fuer Deutschland. – Pieper Muenchen-Zurich, 2002. – С. 102.
8. Malzewa D. G. Zur deutschen Kultur- und Kunstgeschichte // ИЯШ, 1996. – №4. – С. 23-25.
9. Markowsky R., Thomas A. Studienhalber in Deutschland: interkulturelles Orientierungstraining fuer amerikanische Studenten, Schueler und Praktikanten. – Heidelberg: Asanger, 1995. – S. 68.
10. Borchardt-Wustmann-Schoppe. Die sprichwoertlichen Redensarten im deutschen Volksmund. – Leipzig, 1955.

Довідники:

11. Duden. Deutsches Universalwoerterbuch. – Dudenverlag: Mannheim – Wien – Zuerich, 1989.
12. Duden. Redewendungen und sprichwoertliche Redensarten. Idiomaticsches Woerterbuch der deutschen Sprache. – Dudenverlag: Mannheim – Leipzig – Wien – Zuerich, 1992.
13. Kluge F. Etymologisches Woerterbuch der deutschen Sprache. – 24. durchgesehene und erw. Aufl./ bearbeitet von Elmar Seebold. – В., N.Y.: Walter der Gruyter, 2002. – 1023 S.
14. Краткий психологический словарь. М., Из-во полит. литературы, 1985г., – С. 252.
15. Мальцева Д. Г. Страноведение через фразеологизмы. Пособие по немецкому языку. – М., 1991.
16. Философский словарь. – М.: Изд-во полит. лит-ры, 1987.